

Најша Р. ЛАЗОВИЋ*

Емилија И. МАРКОВИЋ**

Учитељски факултет у Призрену са привременим седиштем у Лепосавићу,
Универзитет у Приштини – Косовској Митровици

РОДИТЕЉСКЕ И НЕРОДИТЕЉСКЕ ФИГУРЕ ПРИВРЖЕНОСТИ КАО ПРЕДИКТОРИ АФЕКТИВНИХ СТИЛОВА

Апстракт. Емоционална регулација је компонента емоционалне интелигенције која је јако битна за развој јединке и квалитет живота. Кроз одрастање, у односу са породницом, вршњацима и на крају са партнерима, учимо да каналишемо емоционална искуства и градимо карактеристичне афективне стилове. Циљ овог рада је испитати да ли постоји међузависност фигура афективне везаности у предикцији афективних стилова на узорку младих одраслих девојака које су тренутно у партнерској вези ($AC=24,25$, $CD=3,68$) и које нису ($AC=22,75$, $CD=3,49$) (264 испитаница). Инструменти који су коришћени су: Упитник за процењивање партнерске, пријатељске и породичне афективне везаности – ПАВа, ПАВб и ПАВц (Каменов, Јелић 2003) и Упитник афективних стилова ASQ (Hofmann, Kashdan 2010). Потврђена је повезаност између афективних стилова и афективне везаности за све три испитиване групе (породица, партнери, пријатељи) као и предикторска моћ неких димензија афективне везаности (анксиозност и избегавање) у објашњењу афективних стилова (прикривање, прилагођавање, толерисање). Иницијалне претпоставке овог рада су делимично потврђене, али резултати указују на теоријске и практичне импликације које би радовима у будућности могли бити допуњени.

Кључне речи: афективна везаност, афективни стилови, родитељи, пријатељи, партнери.

АФЕКТИВНЕ ВЕЗАНОСТ И ФИГУРЕ ВЕЗИВАЊА ОД РОЂЕЊА ДО ОДРАСЛОГ ДОБА

Теорија афективне везаности говори о пореклу људске осећајности и својим поставкама настоји да разуме и објасни развој појединца, као и пут развојка односа са другим особама са којима ступа у интеракцију одмах по рођењу, а онда и кроз читав животни век. Ова теорија, због своје широке експланаторне моћи

* Асистент: natasa.mladenovic@pr.ac.rs

** Ванредни професор: emilija.markovic@pr.ac.rs

налази примену у многим областима. Систем афективне везаности је урођени психобиолошки систем који мотивише индивидуу да тражи или иницира блискост са другима онда када осети да јој је то потребно (Bowlby 1982). Као таква, она представља еволуционарну предност нејаким новорођенчади која не могу да брину сама о себи (Sung et al 2016).

Једна од Болбијевих кључних идеја је била да актуелна искуства која имамо са фигурама везаности бивају когнитивно процесуирана, кодирана и упамћена у форми менталних репрезентација нас самих и других (унутрашњи радни модел себе и других), што заузврат формира костур стила афективне везаности једне особе (Mikulincer, Shaver 2007).

Поред Болбија, Мери Ејнсворт је особа која је заслужна за постуирање теорије афективне везаности и њен даљи развитак. Мери је посебну пажњу у свом раду посветила опсервацији деце у ситуацијама стресним за њих – напуштање мајке (техника стране ситуације). Њен рад је изродио прву класификацију индивидуалних разлика и поделу на три типа афективне везаности: Тип А – несигурна/избегавајућа везаност, тип Б – сигурно везана деца и тип Ц – деца амбивалентна у погледу везивања (Стефановић, Станојевић 2011). Касније, овој класификацији је додат и тип Д који се назива дезорганизована афективна везаност.

Када се ради о области афективног везивања одраслих, Ким Бартоломију је предложила димензионални модел који разликује две димензије афективне везаности, као боље решење од коришћења образаца као предефинисаних категорија. Модел је изведен из Болбијевих теоријских претпоставки да постоје два типа унутрашњих радних одела – модел себе и модел другог; и да се они могу представити и као позитиван и као негативан радни модел (Стефановић, Станојевић 2004). Тако имамо димензију одбацивања (модел другог) и димензију анксиозности (модел себе).

Одрастајући уз своје родитеље, који представљају наше прве фигуре афективне везаности, долазимо до тренутка када је неопходно искорачити из породичног гнезда и ступити у односе са другима. На почетку су то најближи рођаци, затим васпитачи, учитељи, вршњаци, партнери... У адолесценцији и раном одраслом добу, пријатељи и романтични партнери постепено мењају родитеље у смислу преферираних извора емоционалне подршке, тражења близине и утехе у стањима стреса (Freeman, Brown 2001). У истраживањима Ла Гардија, Рајана, Коучмана и Деција (La Guardia, Ruan, Couchman, Deci 2001) са младим одраслим особама, налазимо податке о већој привржености за пријатеље него за романтичне partnere, а овакав налаз се објашњава краћим трајањем партнерске везе. У овом периоду, јавља се потреба за уласком у партнерску везу; одрасли желе да буду близу партнера (тражење близине), траже утеху од партнера у стању стреса (сигурно уточиште), постају нервозни када партнер није ту (сепарациони протест) и носе осећај сигурности и поверења који потиче из самог односа (сигурна база) (Doherty, Feeney 2004).

АФЕКТИВНА РЕГУЛАЦИЈА И АФЕКТИВНИ СТИЛОВИ

Савремене теорије које се баве емоцијама, наглашавају њихове конструктивне и позитивне аспекте који доводе до повећаног психолошког благостања (Hayes, Strosahl, Wilson 2011). Свако другачије доживљава своје емоције у зависности од њиховог интензитета, прихватаљивости и других фактора. Стога се оне могу поимати и као маладаптивне, неодговарајуће у одређеној ситуацији. Из тог разлога, јавило се интересовање за истраживање стратегија и начина афективне регулације, како би опет наше емоције служиле нама (Amstadter 2008).

Давидсон је дефинисао афективни стил као интер-индивидуалну разлику у осетљивости и регулацији емоција (Davidson 2003). Неки афективни стилови ефикасно регулишу искуство и изражавање емоција на начине који повећавају напредак ка неким циљевима индивидуе, док неке друге стратегије имају контрапродуктивне ефекте. На пример, покушај да се сузбију емоције повећава физиолошку побуђеност (Gross, Levenson 1997). У литератури која се бави емоцијама наилазимо на конзистентне налазе који указују на различите стилове регулације емоција. Први стил укључује супресију и друге стратегије које имају за циљ прикривање и избегавање емоција након њиховог појављивања. Овај стил, тј. скуп стратегија за регулацију емоција је назван стратегије прикривања. Људи који се могу сврстати у други афективни стил поседују алате који им служе да прилагоде и балансирају емоције у циљу што успешнијег извршавања свакодневних задатака. Овај афективни стил је назван прилагођавајући. Трећи афективни стил указује на високу толерантност индивидуе на интензивна емоционална искуства, тј. високу толеранцију на стрес, те се ове стратегије регулације афекта називају стратегије толерисања (Hoffman, Kashdan 2010).

Теорија афективне везаности сугерише да и корегулација стреса између детета и неговатеља омогућава развој стратегија регулације стреса кроз способност идентификовања, прихватања и ефективног ношења са негативним емоцијама (Gross, Stern, Bret, Cassidy 2017). Регулација емоција указује на способност појединца да посматра, процењује и подешава емоционална искуства специфичном контексту или циљевима (Gratz, Roemer 2004). Ово такође укључује и сет адаптивних стратегија емоционалне регулације (позитивна поновна процена, прихватање или планирање) како би модификовали опсег и/или тип емоционалног искуства (Aldao, Nolen-Hoeksema, Schweizer 2010).

У једном истраживању (Henschel, Nandrino, Doba 2020) добијено је да особе са различитим стиловима афективног везивања поседују различите потешкоће у емоционалној регулацији. Особе које су имале високе скорове на анксиозности показале су више потешкоћа у емоционалној регулацији, поготово у идентификовању и прихватању емоција, контролисању импулсивности, тежњи циљем оријентисаном понашању, као и у потешкоћама приликом самом приступању стратегијама емоционалне регулације. Ови налази су у сагласности са ранијим, где се наводи да анксиозне особе имају лакши приступ негативним сећањима и потешкоће у супресији негативних емоција (Marganska, Gallagher, Miranda 2013).

Експресија емоција и регулација емоција су блиско повезане са стиловама везивања. Позитивна очекивања и подршка сигурно везаних индивидуа подуширу њихову добро регулисану експресију емоција и конструктивне стратегије емоционалне регулације (Mikulincer, Shaver, Sapir, Lavid, Avihou, Kanza 2009). Особе које поседују избегавајући стил везивања, по навици, потискују емоционалну експресију, док људи преокупираног стила везивања интензивирају своју емоционалну експресију (Mikulincer, Shaver 2015; Simpson, Rholes 2017). Ове стратегије емоционалне регулације, које се чине дисфункционалним, могу понудити особама са избегавајућим и преокупираним стилем везивања и неке предности у неповољном и непредвидивом окружењу. Супресија потенцијално ометајућих емоција може бити адаптивна када нпр. не можемо рачунати на подршку других људи или не можемо дозволити себи да дођемо у стање стреса као одговор на туђи стресни догађај. Што се тиче интензивирања негативних емоција (нпр. љутње), то некима може бити адаптивно у смислу постизања неког краткорочног циља, посебно ако се могу занемарити дугорочне последице оваквих експресија (Doom, Vanzomeren, Dohm, Simpson 2016). Рано излагање grubим, хладним и непредвидивим односима, у суштини, доводи у каснијем добу до понашања које се може описати као неприлагођено, укључујући екстернализацију проблема, злоупотребу сустанци, насиље према партнеру (Barbaro, Boutwell, Shackelford 2019).

МЕТОД

Када се дете роди, оно не поседује капацитет за регулацију сопствених осећања. Потребни су му одрасли (најчешће родитељи или старатељи) како би му помогли да регулише своје емоције. Дете гради афективне везе са својим родитељима и кроз те везе оно, заједно са својим најближима, развија емоционалне компетенције (Saarni 1990). Афективна регулација је већим делом научена и модулисана од споља (родитељи, наставници, вршњаци, партнери...). Јединка тако бива научена стратегијама емоционалне регулације кроз своје одрастање и карактеристично је каналисање емоционалног искуства које је у складу са „емоционалном културом” у којој је дете одрасло (Gordon 1989). Међутим, рана искуства и примарно формирано односи јесу важни, али не и непромењиви. Тако је могуће да дете приликом ступања у односе са вршњацима формира квалитативно другачије односе од оних које је формирало са родитељима, али је могуће и да већ устаљене обрасце понашања генерализује илити „пренесе” на блиске фигуре у будућности. Зато смо овим радом желели да истражимо да ли афективна везаност за различите фигуре доприноси објашњењу афективног стила које ће особе користити у одраслом добу. Међутим, у периоду млађег одраслог доба врло важна фигура која често преузима примат јесте партнер. Зато је у раду испитано да ли постоји разлика у објашњењу афективног стила код особа које су третиране у партнерској вези најмање 6 месеци и код особа које тренутно нису у вези.

Узорак

Узорак коришћен у истраживању је пригодан и сачињавају га 264 испитаника женског пола. Од укупног броја испитаника 168 је у партнерској вези, док њих 96 у тренутку истраживања није било у вези. Распон година старости на подзорку

испитаница које су у вези је између 18-34 ($AC=24.25$; $CD=3.68$), 78.6% живи у градској средини и 91.1% има завршено више или високо образовање или је у статусу студента. Укупно 90.3% испитаница је у партнерској вези најмање 6 месеци, од чега је 43% у партнерској вези дуже од 3 године. Распон година старости на подузорку испитаница које нису у вези између 18-33 ($AC=22.75$; $CD=3.49$), 76% живи у градској средини и 88.5% има завршено више или високо образовање или је у статусу студента.

Инструменти

1. Уџишњик за ѡроцењивање ѡарџнерске афекџивне везаноси, ѡриџишњелске афекџивне везаноси и ѡродичне афекџивне везаноси – ПАВа, ПАВџ и ПАВџ (Каменов, Јелић 2003). Ове три верзије уџитника представљају ревидирану хрватску верзију ECR (Experience in Close Relationship Questionnaire) уџитника (Brennan, Clark, Shaver 1998). Ориџинална скала се користила само у сврхе мерења везаности за партнере, док су хрватске ауторке у посебним верзијама развиле уџитнике који мере везаност за пријатеље, партнере и породицу. Афекџивна везаност операционализована је преко две димензије; *Анксиозноси* и *Издеђавања*. Димензија анксиозности се односи на индивидуалну предиспозиџију према анксиозности и будности која се односи на одбаџивање и напуштање од стране нама блиских особа, а димензија избегавања одговара нелагодности у блиским односима и одбијању да се уђе у интимни однос са другима (Fraleu, Shaver 2000). Коэффициент интерне конзистенџије (Кронбах алфа) је 0.87 на скали Анксиозности, а 0.90 на скали Избегавања (Каменов, Јелић 2003).

2. Уџишњик афекџивних сџилова (ASQ – Affective Style Questionnaire: Hofmann, Sahsdan 2010). Аутори су настојали да конструишу кратак инструмент који би мерио индивидуалне разлике у емоционалној регулацији, те су тако сачинили инструмент од 20 ставки које мере три стратегије афекџивне регулације; *Прикривање* - 8 ајтема (склоност особе да прикрије или потисне емоџије које проживљава у датом тренутку), *Прилагођавање* - 7 ајтема (склоност особе да се брзо прилагоди захтевима ситуације у којој се емоџија јавља) и *Толеранџија* - 5 ајтема (склоност особе да прихвати своје емоџије и прилагоди се ситуацији) (Tuneberger 2011). Поузданост субскала изражена преко Кронбах алфа коэффициента је за субскалу Потискивање $\alpha=.82$, Прикривање $\alpha=.74$ и Толерисање $\alpha=.68$. Психометријску проверу и валидацију уџитника су радили и наши аутори на српском узорку где су потврдили ориџиналну трофакторску структуру инструмента, високе поузданост за скале Прикривање $\alpha=.85$ и Прилагођавање $\alpha=.81$, али не и за Толерисање $\alpha=.58$ (Жуљевић, Радовић, Гаврилов-Јерковић 2013).

РЕЗУЛТАТИ

Како бисмо испитали међузависност фиџура афекџивне везаности у предикџији три афекџивна стила, спроведена је хијерархијска регресиона анализа са три сета предиктора. У првом моделу тестирана је претпоставка на подузорку испитаница у вези, а у другом на подузорку испитаница које у тренутку истраживања нису биле у вези.

Табела 1. Предикција у случају испитаница које су у вези

Критеријум		Предиктори	B	T	p	Сажетак модела	
Афективни стил Прикривања	I	Избегавање – породица	,208	2,713	,007	R=.230; R ² =.053; F _(1,352) =4,615 p=.011	
		Анксиозност – породица	-,135	-1,761	,080		
	II	Избегавање – породица	,107	1,329	,186	R=.379; R ² =.144 ΔR ² =.091 F _(6,374) =6,832; p=.000 F _{Change} =8.624 F _{Change} p=.000	
		Анксиозност – породица	-,151	-1,577	,117		
		Избегавање – пријатељи	,314	3,864	,000		
		Анксиозност – пријатељи	-,049	-,505	,615		
	III	Избегавање – породица	,097	1,146	,253	R=.382; R ² =.146 ΔR ² =.029 F _(6,374) =3,423; p=.000 F _{Change} =.210 F _{Change} p=.810	
		Анксиозност – породица	-,148	-1,351	,179		
		Избегавање – пријатељи	,312	3,819	,000		
		Анксиозност – пријатељи	-,033	-,313	,754		
		Избегавање - партнери	,049	,605	,546		
		Анксиозност - партнери	-,037	-,332	,741		
	Афективни стил Прилагођавања	I	Избегавање - породица	-,224	-3,241	,001	R=.479; R ² =.229; F _(1,352) =24,548 p=.000
			Анксиозност - породица	-,391	-5,652	,000	
II		Избегавање - породица	-,204	-2,750	,007	R=.518; R ² =.268 ΔR ² =.039 F _(6,374) =7,814; p=.000 F _{Change} =4.323 F _{Change} p=.015	
		Анксиозност - породица	-,247	-2,793	,006		
		Избегавање - пријатељи	,024	,317	,752		
		Анксиозност – пријатељи	-,245	-2,750	,007		
III		Избегавање - породица	-,189	-2,439	,016	R=.524; R ² =.275 ΔR ² =.007 F _(6,374) =5,338; p=.000 F _{Change} =.735 F _{Change} p=.481	
		Анксиозност - породица	-,260	-2,577	,011		
		Избегавање - пријатељи	,027	,361	,718		
		Анксиозност – пријатељи	-,276	-2,848	,005		
		Избегавање - партнери	-,080	-1,070	,286		
		Анксиозност – партнери	,077	,742	,459		

Афективни стила Толерисања	I	Избегавање - породица	-,262	-3,598	,000	R=.378; R ² =.143; F _(1,352) =13,736 p=.000
		Анксиозност - породица	-,235	-3,224	,002	
	II	Избегавање - породица	-,209	-2,630	,009	R=.398; R ² =.158 ΔR ² =.016 F _(6,374) =7,660; p=.000 F _{Change} =1.501 F _{Change} p=.226
		Анксиозност - породица	-,184	-1,941	,054	
		Избегавање - пријатељи	-,139	-1,730	,086	
		Анксиозност - пријатељи	-,051	-,534	,594	
	III	Избегавање - породица	-,181	-2,177	,031	R=.412; R ² =.170 ΔR ² =.011 F _(6,374) =5,478; p=.000 F _{Change} =1.097 F _{Change} p=.336
		Анксиозност - породица	-,109	-1,006	,316	
		Избегавање - пријатељи	-,141	-1,743	,083	
		Анксиозност - пријатељи	-,002	-,019	,985	
		Избегавање - партнери	-,043	-,532	,595	
		Анксиозност - партнери	-,142	-1,273	,205	

Резултати хијерархијске регресионе анализе показали су да су приликом предикције Афективног стила Прикривања сва три модела значајна, али да нема значајне промене у трећем кораку. Коначни модел објашњава 14.6% варијансе критеријума, али је једини статистички значајан позитиван предиктор Избегавање – пријатељи, средњег интензитета. Приликом предикције Афективног стила Прилагођавања сва три модела су значајна, али нема значајне промене у трећем кораку. Коначни модел објашњава 27.5% варијансе критеријума, али се овога пута издвајају три статистички значајна предиктора ниског интензитета: Избегавање – породица, Анксиозност – породица, Анксиозност – пријатељи. Сва три предиктора су негативног предзнака. Приликом предикције Афективног стила Толерисања сва три модела значајна, али нема значајне промене у трећем кораку. Коначни модел објашњава 17% варијансе критеријума, а као статистички значајан издваја се само један предиктор ниског интензитета и негативног предзнака и то Избегавање – породица.

Табела 2. Предикција у случају испитаница које нису у вези

Критеријум		Предиктори	B	T	p	Сажетак модела	
Афективни стил Прикривања	I	Избегавање - породица	0,326	3,233	,002	R=.323;R ² =.104; F _(1,352) =5,401 p=.006	
		Анксиозност – породица	-0,16	-,163	,871		
	II	Избегавање - породица	,269	2,633	,010	R=.406; R ² =.165 ΔR ² =.029 F _(6,374) =4,495; p=.002 F _{Change} =3.319 F _{Change} p=.041	
		Анксиозност - породица	-,006	-,048	,961		
		Избегавање - пријатељи	,265	2,530	,013		
		Анксиознот – пријатељи	-,113	-,902	,369		
	III	Избегавање - породица	,259	2,339	,022	R=.422; R ² =.178 ΔR ² =.029 F _(6,374) =3,219; p=.007 F _{Change} =.723 F _{Change} p=.488	
		Анксиозност - породица	,003	,025	,980		
		Избегавање - пријатељи	,229	2,083	,040		
		Анксиознот – пријатељи	-,036	-,220	,827		
		Избегавање - партнери	,092	,844	,401		
		Анксиозност - партнери	-,122	-,857	,394		
	Афективни стил Прилагођавања	I	Избегавање - породица	-,124	-1,193	,236	R=.485;R ² =.048; F _(1,352) =2,335 p=.102
			Анксиозност - породица	-,154	-1,480	,142	
II		Избегавање - породица	-,098	-,945	,347	R=.385; R ² =.218 ΔR ² =.100 F _(6,374) =3,956; p=.005 F _{Change} =5.358 F _{Change} p=.006	
		Анксиозност - породица	,083	661	,510		
		Избегавање - пријатељи	,062	,586	,559		
		Анксиозност – пријатељи	-,415	-3,273	,002		
III		Избегавање - породица	-,096	-,894	,374	R=.467; R ² =.264 ΔR ² =.070 F _(6,374) =4,141; p=.001 F _{Change} =3.990 F _{Change} p=.022	
		Анксиозност - породица	,100	,819	,415		
		Избегавање - пријатељи	-,014	-,134	,894		
		Анксиозност – пријатељи	-,194	-1,230	,222		
		Избегавање - партнери	,158	1,488	,140		
		Анксиозност – партнери	-,333	2,402	,018		

Афективни стил Толерисања	I	Избегавање – породица	-,133	-1,322	,189	R=.320; R ² =.103; F _(1, 352) =5,313 p=.007
		Анксиозност – породица	-,262	-2,597	,011	
	II	Избегавање – породица	-,064	-,630	,530	R=.433; R ² =.187 ΔR^2 =.085 F _(6, 374) =5,235; p=.001 F _{Change} =4.732 F _{Change} p=.011
		Анксиозност – породица	-,049	-,399	,691	
		Избегавање - пријатељи	-,153	-1,480	,142	
		Анксиозност – пријатељи	-,299	-2,410	,118	
	III	Избегавање – породица	-,074	-,674	,502	R=.438; R ² =.192 ΔR^2 =.005 F _(6, 374) =3,521; p=.004 F _{Change} =.262 F _{Change} p=.770
		Анксиозност – породица	-,043	-,347	,730	
		Избегавање - пријатељи	-,175	-1,613	,110	
		Анксиозност – пријатељи	-,261	-1,626	,107	
		Избегавање - партнери	,062	,575	,567	
		Анксиозност – партнери	-,062	-,439	,662	

Резултати хијерархијске регресионе анализе показали су да су приликом предикције Афективног стила Прикривања сва три модела значајна, али да нема значајне промене у трећем кораку. Коначни модел објашњава 17.8% варијансе критеријума, а статистички значајни предиктори ниског интензитета и позитивног смера су били Избегавање - породица и Избегавање - пријатељи. Приликом предикције Афективног стила Прилагођавања сва три модела значајна, и долази до значајне промене у коначном моделу. Коначни модел објашњава 26.4% варијансе критеријума, и издваја се само један статистички значајан предиктор Анксиозност - партнери. Предикција је средња и негативна. И приликом предикције Афективног стила Толерисања сва три модела значајна, али да нема значајне промене у трећем кораку. Коначни модел објашњава 19.2% варијансе критеријума, али ниједан индивидуални допринос предиктора није значајан.

ДИСКУСИЈА

Ово истраживање имало је за циљ да се испита међузависност фигура афективне везаности у предикцији афективних стилова односно афективне регулације, са посебним освртом на улогу афективне везаности за партнере, уопштавајући притом резултате на узорак девојака млађег одраслог доба.

Резултати истраживања показали су да се на основу негативног радног модела других тј. високог Избегавања, и то посебно у релацији са пријатељима, може предвидети виши скор на димензији афективног стила Прикривања. Девојке које

имају негативни радни модел својих пријатеља тј. виде их као особе на које се не могу ослонити и које неће бити ту у ситуацијама када би се то очекивали, могу показати тенденцију ка потискивању и супримирању својих емоционалних реакција. Афективни стил Прикривања који се односи на супресију и избегавање интраперсоналних и интерперсоналних емоција после њиховог јављања, у нашем истраживању се може објаснити делимично афективном везаношћу за породицу и пријатеље, док афективна везаност за партнере нема значајан допринос објашњењу варијансе на оба подузорка испитаница. Још у периоду средњег детињства и преласком у адолесценцију, вршњачке групе узимају примат, на почетку у домену тражења блискости, а касније за све значајне домене афективне везаности. Млади проводе све више времена са својим пријатељима, а све мање са породицом. Овај налаз не негира утицај примарне афективне везаности са породицом која наставаља кроз живот, али перзистира у модификованој форми (Bowlby 1982; Cicirelli 1991). Родитељи, у већини случајева, остају особе којима се враћамо и обраћамо у тренуцима и стањима високог стреса. Такође, млади почињу и да брину о родитељима, поготово са проласком година, када родитељи улазе у старачко доба. Овај налаз је у складу са теоријом и истраживањима (Freeman, Brown 2001). Налази који су добијени су у складу са сличним налазима других истраживача. Вероватно је да висок скор на Избегавању прати тенденција ка блокирању и инхибирању било каког емоционалног одговора у ситуацијама које изискују емоционално реаговање (Mikulincer, Shaver 2016). Претпоставка је да су током одрастања и сазревања ове особе имале искуства са нереспонзивним, хладним родитељима који нису адекватно и правовремено одговарали на њихове потребе. Могуће је да су овакви односи са примарним фигурама афективне везаности довели до тога да се емоционална експресија и адекватно афективно реаговање нису могли научити и моделовати, те је стратегија за њихово функционисање била да своје емоције склопе, потисну, прикрију. Могуће је да „оно што нису добили (капацитет за емоционално реаговање) не умеју ни да дају” (Стефановић, Станојевић 2004), а самим тим ни да пренесу на друге односе, као што су односи са пријатељима. Изостанак или прикривање емоционалне реакције, дакле, овде може бити израз неповерења у односима са фигурама блискости - родитељима и пријатељима, док та правилност изостаје у контакту са партнерима.

Прилагођавање представља други испитивани афективни стил. Прилагођавање као афективни стил карактерише особу која нема способност да буде свесна својих емоција и да их искористи као датост и информацију и да на основу њих модулише своје емоционално искуство и емоционалну експресију као одговор на захтеве које дати контекст поставља (Hofmann, Kashdan 2010). У нашем истраживању, добили смо да особе ниске на Избегавању и Анксиозности (а односи се на афективну везаност за породицу), као и ниске на Анксиозности у односима са пријатељима постижу више скорове на Прилагођавању емоција. Звучи вероватно да особе које немају поверења у своју породицу, односно не верују да ће њихови родитељи бити ту када су им потребни, као и када сматрају да се други не могу ослонити на њих због њихове неадекватности, врло вероватно развили стратегију непоказивања правих емоција и њиховог прилагођавања контексту како би биле

адаптивне и како би задржале блиске људе око себе (Mikulincer, Shaver 2016; Cassidy, Kobak 1988). Чини се да недостатак вредновања себе и вере у своје способности у контакту са пријатељима, опажање себе као неадекватне особе, може знатно да редукује обим емоционалне експресивности код појединаца. Могуће је да би због недостатка поверења у друге и потенцијалне несигурности у то како би пријатељи могли реаговати, особа пре задржала сопствене емоције за себе и одабрала да свој одговор прилагоди захтевима ситуације, сматрајући да би можда њен одговор у конкретной ситуацији био неадекватан. На подзоруку испитаница које нису у вези смо добили да ће особе које су високе на Анксиозности у односу са партнерима такође развити стратегију Прилагођавања својих емоција. Негативна слика о себи прво у контакту са пријатељима, а касније и са партнерима предвиђа тешкоће у емоционалној регулацији, тј. прилагођавању емоција ситуацији. Вероватно је да особе које нису у везама и немају тренутну подршку партнера, тренутно себе могу видети као неадекватне. Лош однос са пријатељима (што видимо у другом кораку) може бити повезан са тим како ће особа прилагођавати своје емоционалне реакције и да је то повезано са тим како се осећамо у односима са другима.

Последњи афективни стил, који носи назив Толерисање бива објашњен у одређеном проценту афективном везаношћу за породицу, док додавањем афективне везаности за пријатеље у другом кораку и афективне везаности за партнере у трећем кораку предиктивног модела не доприносимо додатном објашњењу варијансе. Потенцијално објашњење оваквог налаза се може дати имајући у виду примат и јачину односа које особа има са примарним фигурама афективне везаности. Афективни стил Толерисање указује на начин реаговања на емоцију који није дефанзиван, иако негативна (или позитивна) емоција може довести до јаког стреса. Особе које имају оформљен овај стил афективног реаговања су вероватно од својих респонзивних, емоционално компетентних и топлх родитеља, у исто таквом породичном окружењу научили и моделовали овакав начин емоционалног реаговања. Имали су дозволу да осећају све емоције и да их изражавају, где су, вероватно научили функционалне начине њихове регулације.

У скоро свим претходним моделима приметно је да изостаје веза између афективне везаности за партнере и афективних стилова, иако је била претпостављена у самој основи рада. Могуће је да веза која се формира са партнером буде квалитативно другачија од везе која се формира са пријатељима и родитељима. Значајан број налаза нам указује на то да афективна везаност са партнерима може у великој мери модификовати квалитет привржености касније, у оба правца - и на боље и на лошије (Fraleu, Roisman 2015; Chopik, Edelstein, Grimm 2019). Међутим, корелација која постоји између ових димензија може указати и на то да простор емоционалне регулације не може бити објашњен партнерском афективном везаношћу поврх свега онога што се може објаснити примарнијим механизмом привржености, за родитеље и пријатеље. У сваком случају, овде су потребна додатна истраживања и потврде, посебно имајући у виду ограничења која се тичу доношења закључка о променама на основу нацрта студије која није лонгитудинална.

ЗАКЉУЧАК

Предмет овог рада било је испитати да ли постоји међузависност фигура афективне везаности у предикцији афективних стилова на узорку младих одраслих девојака које су тренутно у партнерској вези и које нису у вези. Резултати који су добијени нису у потпуности у складу са иницијалним претпоставкама. Потврђена је повезаност између афективних стилова и афективне везаности за све три испитиване фигуре, али чини се да примарну улогу у овом периоду и даље задржавају родитељи и пријатељи. Иако су добијени резултати несумњиво од великог значаја како за праксу тако и за дубље проучавање поменутих конструката са теоријске стране, додатна истраживања су неопходна. Остаје нејасно да ли и на који начин афективна везаност за партнера доприноси начину регулације емоција. Могуће је да одређени квалитет партнерских односа може варирати у зависности од трајања везе, претходних искустава или неких других варијабли личности. Овим истраживањем потврђено је да партнерска везаност може имати улогу у емоционалној регулацији, али изостаје податак о тачним условима. Важно је поменути и ограничења истраживања, од којих је најважније оно да се резултати могу уопштити само на популацију младих одраслих жена које су укључене у узорак. Могуће је да партнерске везе већи примат имају у неким каснијим годинама живота, како је већи и партнерски „стаж” који особа има, и како се улога родитеља мења. Већи узорци свакако би били кориснији за поузданије закључивање, посебно када се ради поређење група.

Иницијалне претпоставке овог рада су само делимично потврђене, али резултати указују на важне теоријске и практичне импликације које би радovima у будућности могли бити допуњени. Афективна везаност је очигледно важан део у простору регулације емоција, али чини се да повезаност није директна и да постоји утицај многих личних и ситуационих варијабли које је будућим истраживањима потребно додатно испитати.

ЛИТЕРАТУРА

- Aldao, Nolen-Hoeksema, Schweizer 2010: Aldao, Amelia, Susan Nolen-Hoeksema, Susanne Schweizer. Emotion-regulation strategies across psychopathology: A meta-analytic review. *Clinical psychology review* 30, 2: 217-237.
- Amstadter, 2008: Amstadter, Ananda. Emotion regulation and anxiety disorders. *Journal of anxiety disorders* 22, 2: 211-221.
- Brennan, Clark, Shaver 1998: Brennan, Kelly, Catherine, Clark, Shaver. Self-report measures of adult romantic attachment. *Attachment theory and close relationships*. 46-76.
- Barbaro, Boutwell, Shackelford 2019: Barbaro, Nicole, Brian, Boutwell, Todd, Shackelford. Associations between attachment anxiety and intimate partner violence perpetration and victimization: Consideration of genetic covariation. *Personality and individual differences* 147: 332-343.
- Bowlby 1982: John Bowlby. Attachment and loss: retrospect and prospect. *American journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664.
- Bretherton 1985: Bretherton, Inge. Attachment theory: Retrospect and prospect. *Monographs of the society for research in child development*. 3-35.
- Cicirelli 1991: Cicirelli, Victor. Sibling relationships in adulthood. *Marriage & Family Review* 16: 291-310.

- Chopik, Edelstein, Grimm 2019: Chopik, William, Robin Edelstein, Kevin, Grimm. Longitudinal changes in attachment orientation over a 59-year period. *Journal of Personality and Social Psychology* 116, 4: 598.
- Davidson 2003: Davidson, Richard. Darwin and the neural bases of emotion and affective style. *Annals of the New York Academy of Sciences* 1000, 1: 316-336.
- Doom, Vanzomeren – Dohm, Simpson 2016: Doom, Jenalee, Adrienne Vanzomeren-Dohm, Jeffrey Simpson. Early unpredictability predicts increased adolescent externalizing behaviors and substance use: A life history perspective. *Development and psychopathology* 28: 1505-1516.
- Doherty, Feeney 2004: Doherty, Nicole, Judith Feeney. The composition of attachment networks throughout the adult years. *Personal Relationships* 11, 4: 469-488.
- Fraley Roisman 2015: Fraley, Chris, Glenn Roisman. Do early caregiving experiences leave an enduring or transient mark on developmental adaptation? *Current Opinion in Psychology* 1: 101-106.
- Freeman, Brown 2001: Freeman, Harry, Bradford Brown. Primary attachment to parents and peers during adolescence: Differences by attachment style. *Journal of Youth and Adolescence* 30, 6: 653-674.
- Fraley, Shaver 2000: Fraley, Chris, Phillip, Shaver. Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of general psychology* 4, 2: 132-154.
- Gordon 1989: Gordon, Steven L. The socialization of children's emotions: Emotional culture, competence, and exposure.
- Gratz, Roemer 2004: Gratz, Kim, Lizabeth Roemer. Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the difficulties in emotion regulation scale. *Journal of psychopathology and behavioral assessment* 26, 1: 41-54.
- Gross, Levenson 1997: Gross, James, Robert, Levenson. Hiding feelings: the acute effects of inhibiting negative and positive emotion. *Journal of abnormal psychology* 106, 1: 95.
- Gross, Stern, Bret, Cassidy 2017: Gross, Jacquelyn, Jessica Stern, Bonnie Brett, Jude Cassidy. The multifaceted nature of prosocial behavior in children: Links with attachment theory and research. *Social development* 26, 4: 661-678.
- Hayes, Strosahl, Wilson 2011: Hayes, Steven C., Kirk D. Strosahl, Kelly G. Wilson. *Acceptance and commitment therapy: The process and practice of mindful change*. Guilford press.
- Henschel, Nandrino, Doba 2020: Henschel, Sébastien, Jean-Louis Nandrino, Karyn Doba. Emotion regulation and empathic abilities in young adults: The role of attachment styles. *Personality and Individual Differences* 156.
- Hofmann, Kashdan 2010: Stefen Hofmann, Todd Kashdan. The affective style questionnaire: development and psychometric properties. *Journal of psychopathology and behavioral assessment*, 32(2), 255-263.
- Kamenov, Jelić 2002: Željka Kamenov, Margareta Jelić. Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanova Inventara iskustava u bliskim vezama. *Suvremena psihologija*, 6(1).
- Marganska, Gallagher, Miranda 2013: Marganska, Anna, Michelle Gallagher, Regina Miranda. Adult attachment, emotion dysregulation, and symptoms of depression and generalized anxiety disorder. *American Journal of Orthopsychiatry* 83, 1: 131.
- La Guardia, Ruan, Couchman, Deci 2001: La Guardia, J. G., R. M. Ryan, C. E. Couchman, E. L. Deci. Basic psychological needs scales. *Journal of Personality and Social Psychology* 79: 367-384.
- Sung et al. 2016: Sung, Sooyeon, Jeffrey A. Simpson, Vladas Griskevicius, Sally I-Chun Kuo, Gabriel L. Schlomer, and Jay Belsky. „Secure infant-mother attachment buffers the effect of early-life stress on age of menarche.“ *Psychological science* 27, 5: 667-674.
- Mikulincer, Shaver 2015: Mikulincer, Mario, Phillip Shaver. The psychological effects of the contextual activation of security-enhancing mental representations in adulthood. *Current Opinion in Psychology* 1: 18-21.
- Mikulincer, Shaver 2007: Mikulincer, Mario, Phillip Shaver. *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. Guilford Press.

- Mikulincer, Shaver, Sapir-Lavid, Avihou-Kanza 2009: Mikulincer, Mario, Phillip Shaver, Yael Sapir-Lavid, Neta Avihou-Kanza. What's inside the minds of securely and insecurely attached people? The secure-base script and its associations with attachment-style dimensions. *Journal of personality and social psychology* 97, 4: 615.
- Saarni 1990: Saarni, Carolyn. Relationships Become. *Socioemotional development* 36: 115.
- Simpson, Rholes 2017: Simpson, Jeffrey, Steven Rholes. Adult attachment, stress, and romantic relationships. *Current opinion in psychology* 13: 19-24.
- Stefanović-Stanojević 2011: Tatjana Stefanović-Stanojević. *Afektivna vezanost: razvoj, modaliteti i procena*. Niš: Filozofski fakultet.
- Stefanović-Stanojević 2004: Tatjana Stefanović-Stanojević. *Emocionalni razvoj ličnosti*. Niš: Filozofski fakultet.
- Tuneberger 2011: Tunberger, Cecilia. Affektiv stil: Översättning och validering av Affective Style Questionnaire och samband med depression och ångest. *Psykologexamensuppsats*, 13, 33.
- Zajac, Kobak 2006: Zajac, Kristyn, Roger Kobak. „Attachment.“ (2006).
- Žuljević, Radović, Gavrilov-Jerković 2013: Žuljević, Dragan, Darja Radović, and Vesna Gavrilov Jerković. Psihometrijska provera i validacija upitnika afektivnih stilova na srpskom uzorku. *Primenjena psihologija* 6, 1: 45-65.

Nataša R. LAZOVIĆ

Emilija I. MARKOVIĆ

PARENTAL AND NON-PARENTAL FIGURES OF ATTACHMENT AS PREDICTORS OF AFFECTIVE STYLES

SUMMARY

Emotional regulation is one of the components of emotional intelligence that is very important for the development of the person and the quality of life in adulthood. Growing up, in a relationship with family, then with peers and finally with partners, we learn to regulate our emotional experiences and build characteristic affective styles. The aim of this paper is to examine whether there is an interdependence of figures of attachment in the prediction of affective styles in a sample of young adult girls who are currently in a partnership and those who are not (264 respondents). The instruments used were: Questionnaire for assessing partner, friend and family attachment – three versions (Kamenov, Jelić 2003). This questionnaire is a revised Croatian version of the ECR (Experience in Close Relationship Questionnaire) questionnaire (Brennan, Clark, Shaver 1998) and the ASQ Affective Style Questionnaire (Hofmann, Kashdan 2010). The connection between affective styles and attachment for all three examined figures was confirmed, as well as the predictive power of some dimensions of attachment in the explanation of affective styles. The initial hypotheses of this paper are only partially confirmed, but the results indicate important theoretical and practical implications that could be supplemented in future work. Attachment is obviously an important part in the space of emotion regulation, but it seems that the correlation is not direct and that there is an influence of many personal and situational variables that need to be researched in future.

Key words: attachment, affective styles, parents, peers, friends, partners.